

**ЗНАЧЕННЯ ГАЗЕТИ «ЧЕРНИГОВСКИЙ ЛИСТОК» ДЛЯ
УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У КІНЦІ ХІХ ст.**

Історія друкованого слова в Україні свідчить, що на своєму шляху до читача національна періодика пододала чимало перепон та цензурних заборон. Навесні 1861 р. Л.Глібов подав до Київського цензурного комітету клопотання про дозвіл видавати в м.Чернігів щотижневу газету. Одночасно він звернувся й до директора гімназії, у якій працював учителем, підтримати його прохання. До цензурного комітету була подана й програма нового часопису. *«Мета видання, - писав у ній майбутній видавець і редактор, - надати можливість місцевим жителям мати друкований орган громадського життя і діяльності»* [1, с.125].

У газеті передбачалося друкувати літературні твори невеликого розміру; новини й повідомлення зі столиці губернії та повітових міст; популярні статті з сільського господарства, домоводства, промисловості, торгівлі, медицини, освіти тощо; бібліографічні повідомлення та короткі відгуки про книжки; оголошення приватних осіб та офіційних установ. До речі, ціна *«Черниговского листка»* на 1861 р. встановлювалася у розмірі двох карбованців сріблом [4, с.298].

Газета виходила українською і російською мовами у Чернігові з липня 1861 до серпня 1863 р. Вона містила, крім власних творів Л.Глібова, також твори О.Кониського, П.Куліша, П.Кузьменка, М.Вербицького, а також фольклорно-етнографічні матеріали.

Друковані на сторінках *«Черниговского листка»* сатиричні матеріали пожвавили громадське та культурне життя Чернігівщини. Щоправда, деякі автори і дописувачі до часопису були переконані, що час сатири відійшов, що публікацією сатиричних творів не можна допомогти всебічно розвитку українського народу. Однак сам редактор вважав інакше, надрукувавши одного разу передову статтю (6 серпня 1863 р.) із різким запереченням, зазначивши зокрема: *«Многие говорят, что время обличий прошло, что пора перестать отрицать и разрушать, пора придумывать и строить. Согласен, что пора бы уже и строить, но не прошла и пора отрицать»* [1, с.314].

Майже в кожному числі *«Черниговского Листка»* в дуже завуальованій формі, використовуючи алегорії, натяки, аналогії, сатиричний підтекст, з різними формами художньої виразності викривалися, а часто й висміювалися, суспільні недорозуміння та

кріпосницьку дійсність, шкідливі наслідки антинародної реформи 1861 р., убозтво духовних інтересів «соціальних верхів», застій громадсько-політичного життя в Україні.

Після припинення (у жовтні 1862 р.) друку журналу «Основа» газета «Черниговский листок» була на той час єдиним часописом у Російській імперії, який друкував матеріали українською мовою.

На нашу думку, видання «Черниговского листка» на початку 1860-х років можна вважати своєрідним журналістським подвигом Л.Глібова. Справа у тому, що Чернігів у ті роки, хоч і був невеликим провінційним містом, але в ньому жили відомі діячі свого часу: Павло Чубинський, Опанас Маркевич, Степан Ніс. Свідома українська інтелігенція навіть змогла об'єднатися й утворити громадську організацію - товариство шанувальників рідної мови. На це коло й спирався Л.Глібов у своїх журналістських намірах.

Так, у 1861 році вийшло лише 11 чисел часопису, у 1862 р. - 36, а в 1863 р. - 14 (усього було видано 61 число газети). Це не дозволяло залучити до сталого співробітництва відомих діячів, участь яких у газеті мала принагідний характер. З цих же причин не вдавалося створити й кореспондентську мережу хоча б у повітових містах Чернігівщини, хоча видання було помічене місцевою інтелігенцією, про що свідчили листи читачів, які надходили на адресу редакції й використовувалися Л.Глібовим у його журналістській діяльності. «Зізнаємося, ми не розраховували ніколи на значне число передплатників; але помірність у попиту на наше видання перевершила наші навіть цілком помірковані сподівання: передплатна сума не покривала до сих пір витрат на друкування й папір» [1, с.271].

Можна припустити, що головною причиною появи «Черниговского листка» став пошук уже відомим поетом якогось періодичного видання для друкування власних літературних творів. Але Л.Глібов активно займався саме журналістською роботою, тому за 1861-1863 рр. опублікував на сторінках «Черниговского листка» всього дві українські байки, два давніх (з 1846 р.) перероблених вірша російською мовою, а також 13 нових російських віршів.

Ці дані дозволяють стверджувати: газета створювалася зовсім не для публікації художніх творів, а для виконання журналістських, інформативних функцій. Російські твори, опубліковані в газеті, були, на думку літературознавців, нічим не прикметні, слабкі й невиразні; йому не вдалося знайти свого шляху в російській поезії, здійснити помітні відкриття. Більше того, українські байки з «Черниговского листка» теж не належать до золотого фонду глібовської байкарської творчості. Якраз вони - «Мишача рада» і «Пан на всю губу» - були переспівами сюжетів І.Крилова, максимально близькими до оригіналів.

Зате в кожному номері газети друкувалися власні матеріали Л.Глібова, статті і нариси, де він описував місцеві події, подавав хроніку культурного життя міста, створював картину тутешніх звичаїв і порядків. Він ставився до Чернігова з великою мірою критичності, але й з любов'ю. Так, у числі першого номеру 1861 р. (12 липня), викладаючи свою програму, він писав: «Незважаючи на всі труднощі, якими супроводжуються подібні заходи в такому скромному місті, як наш Чернігів, ми вирішили утворити місцевий орган громадського життя і діяльності, цілком сподіваючись, що освічені люди, які співчують загальній справі, допоможуть нам у цьому важкому ділі» [3, с.124].

Як уже говорилося вище, видання «Черниговского листка» велося з великими перервами, що були спричинені постійними матеріальними труднощами, які відчувала редакція. Коли вичерпувалися ті незначні кошти, що вдавалося зібрати за рахунок передплати, видання припинялося. В окремій листівці, виданій у 1863 р. перед черговим поновленням видання - число перше вийшло в цьому році лише 7 травня, - Л.Глібов з гіркотою, але стримано скаржився на байдужість публіки до своєї газети.

Найбільш охоче Л.Глібов писав про освіту, культуру, але не оминав і політичні події, створював цікаві описові подорожні нотатки, звичаєві нариси. У статті «Не всі передбачення здійснюються...» (від 14 травня 1863 р.) він коментує другу річницю скасування кріпацтва. Як відомо, здійснення реформи й було розтягнуте саме на два роки. От вони й закінчилися. Висловлювалися різні передбачення щодо цієї події, дехто, з острахом чекаючи, що звільнений народ кине́ться до помсти панам, повтікали в міста. «Але нічого не сталося, - відзначав Л.Глібов, - народ просто містифікував нас «слушним часом», 19 лютого пройшло так благополучно, ніби його й зовсім не було» [1, с.178].

Цю цитату часто наводили в радянських наукових працях про байкаря як нібито свідчення його передового світогляду. Як відомо, за більшовицькою концепцією, реформа нічого не дала народові; як суголосне з цією думкою звучало й висловлювання Л.Глібова. Проте сьогодні вчені (такі, як Г.Л.Михайлин) стверджують, що в статті редактора «Черниговского листка» мова йде зовсім про інше. Насправді ж скасування кріпацтва він вважав «великою реформою нашого часу», яка «розв'язала руки мільонам людей, надавши їм свободу облаштовувати своє щастя». «Ми віримо в наш народ, - писав Л.Глібов, - віримо, що він досягне повного щастя, тільки не скоро, як очікують оптимісти, не раптом, не завтра», бо «прогрес на те і прогрес, що підпорядкований

законам поступовості» [5, с.179]. Після цих загальних міркувань у статті викладені статистичні дані про звільнення селянства від кріпацької залежності. Оцінки Л.Глібова, оперті на значну фактичну базу, добре аргументовані й переконливі. У свою чергу, з подорожніх нотаток, опублікованих за всю історію існування «Черниговского листка» увагу дослідників приваблює нарис «Ніжин», написаний, як свідчить дата ще 1860 р., але опублікований 26 липня 1861 р. Це зовсім не традиційний географічно-статистичний нарис. У ньому Л.Глібов розповідає про місцеві прикмети, цікавих людей міста, включає сюди цілі новели з містечкового провінційного життя.

У відповідності з природним нахилом свого таланту, який так виразно виявився і в байкарській творчості, Л.Глібов на сторінках своєї газети вдавався й до соціальної сатири. Оскільки сатира на особи в локальному просторі Чернігова просто була неможливою, то цілком виправданим виглядало звернення до сатири на явища. У числі четвертому (від 2 серпня) 1861 р. Л.Глібов започаткував цикл нарисів «Нотатки Простодушного», змальовуючи в них суспільні типи, властиві, зрозуміло, не самому лише Чернігову, але в цілому російському імперському життю.

З матеріалів про освіту важливе значення має стаття «Про стан жіночої освіти», опублікована 19 липня 1861 р. У ній кілька разів згадується ім'я видатного науковця М.І.Пирогова, колишнього попечителя Київської навчальної округи, при якому були розроблені нові правила виховання дівчат у пансіонах. Французька мова, музика й танці - це головні предмети, які викладалися в таких навчальних закладах. Але, на думку Л.Глібова, програми їх слід наповнювати науковими відомостями. «Приємне явище в цьому відношенні представляє нам петербурзьке суспільство, - писав він, - де вже не здається і для дам диким не тільки відвідування публічних лекцій в університеті, але навіть систематичне вивчення науки на університетській лаві: серед студентів Петербурзького університету вже кілька дівчат постійно й старанно займаються предметами, видимо, для них сухими й непотрібними» [1, с.165]. Але особливо охоче писав «Черниговский листок» про місцеві події культурного життя. З цього погляду великий інтерес становлять два номери від 11 і 18 червня 1863 р. У першому з них під заголовком «Короткий звіт про події минулого тижня» розповідалося про дві вистави, дані під час ярмарку товариством шанувальників рідного слова (7 і 10 червня). Перша вистава складалася з живих картин, друга - із сценічного втілення знаменитої «Наталки Полтавки». Обидві вистави мали на меті допомогти бідним студентам Чернігівської губернії і мали великий успіх: «Спектакль этот может быть

отнесен к числу тех приятных впечатлений, которые не скоро забываются. Общественное сочувствие до того было сильно, что в первое представление далеко не достаточно было мест для желающих видеть «Наталку», и поэтому нужно было играть в другой раз - и театр снова был полон» [2, с.263].

У серпні 1863 р. його видання було припинене у зв'язку з судовим процесом над членом народницької організації «Земля і воля» І.О.Андрущенком, який був товаришем і автором Л.Глібова. Незважаючи на те, що, крім дружніх листів, ніяких компрометуючих матеріалів знайти не вдалося, Л.Глібову не лише було заборонено видавати газету, але його було звільнено з посади вчителя: «губернатор припинив часопис ще до одержання згоди на це від міністра Валуєва» [7, с.30]. Незважаючи на всі перешкоди, що виникали на шляху видання газети, Л.Глібов «зумів залучити до співпраці у «Черниговском листке» багато відомих діячів. У газеті друкувалися П.Куліш (вірші, уривки з прозових творів, статті, наукові праці), О.Кониський (вірші, статті, кореспонденції, рецензії, подорожні нариси), О.Лазаревський (історичні розвідки, наукова публіцистика, полемічні замітки), П.Єфименко, П.Кузьменко, О.Маркевич, О.Тищинський, М.Олександрович, І.Андрущенко та ін.» [6, с.39].

Орієнтуючись на «Основу», Л.Глібов запровадив у своїй газеті рубрику «Из уст народа», де друкував українські народні казки, пісні та оповідання. З історико-етнографічними та фольклористичними розвідками виступали П.Чубинський, М.Номис, О.Маркевич, О.Тищинський.

Отже, «Черниговский листок» відіграв велику роль для розвитку української культури: в ньому завжди друкувалися актуальні статті про суспільне життя, вивчалися питання етнографії, фольклору, освіти - це стимулювало бажання творчої інтелігенції турбуватися про народну освіту, сприяло суспільно-політичному відродженню, оскільки підсилювало його науковими дослідженнями та інформативними матеріалами.

1. Глібов Л.І. Об издании еженедельной газета «Черниговский листок» в 1863 г. // Глібов Л.І. Твори: У 2 т. - К., 1974. - Т.2.

2. Глібов Л.І. Про «Черниговский листок» в 1862 г. Про аматорські вистави в Чернігові // Глібов Л.І. Твори: У 2 т. - К., 1974. - Т.2. - С.263.

3. Деркач Б. Леонід Глібов. - К., 1981. - 252 с.

4. Михайлин Г.Л. Історія української журналістики / Г.Л.Михайлин. - Харків: Прапор, 2004. - 319 с.

5. Творчі та ідейні шукання П.О.Куліша в контексті сьогодення: Збірник наукових праць / За заг. ред. П.П.Кононенка та І.С.Плюща. - К., 2000.

6. Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / За ред. М.М.Романюка. - Львів, 1994. - Вип.І. - С.39.

7. Шевелів Б.Л. Глібов і тижневик «Чернігівський листок» у процесі С.Носа, І.Андрущенка та ін. // Из зборника секции ІАН «За сто лет «кн.ІV. - К., 1929. - М/ф №12.